

ראש השנה - השופר

מטרת השיעור:

התלמידים יאזינו לקול השופר, ויבררו לעצמם מה מעורר בהם קולו של השופר.
התלמידים יכירו את השופר, את מקורותיו ושימושיו.
התלמידים ידונו בשאלה: מדוע תוקעים בשופר דווקא בראש השנה ומה מטרתה של תקיעה זו?

פתיחה:

את השיעור מומלץ לפתוח בלי מילים. נבקש מכל התלמידים לשבט בשקט (כדאי גם בעיניים עצומות) ואז נשמיע לתלמידים את תקיעות השופר.
אופציה ראשונה - והיא המועדפת - שהמורה שמעביר את השיעור או מורה אחר מצוות בית הספר יתקע בשופר אל מול התלמידים.
אופציה שנייה - באם האופציה הראשונה אינה ברת מימוש - להשמיע לתלמידים את קולו של השופר:

<http://www.youtube.com/watch?v=Jtm1gSUekwg>

- **דיון:** לאחר שהתלמידים שומעים את קולו של השופר, אפשר לבקש מהם לשתף את יתר חבריהם לכיתה ברגשות, מחשבות, תחושות ודמיונות שקול השופר עורר בהם.

חלק ראשון: אמצויותיו השונות של קול השופר (צבדה בקבוצות)

לקול השופר יכולות להיות משמעויות רבות, הכל תלוי בהקשר שבו שומעים את קולו, ובאוזני המקשיב לקולו. ואכן, במסורת ישראל - מימי התנ"ך ועד ימינו, היה לשופר שימושים שונים ומגוונים, ואנשים שונים פירשו את קולו בדרכים שונות.

נחלק את הכיתה לקבוצות. לכל אחת מן הקבוצות תינתן תמונה אחת שמבטאת פרשנות אחת לקולו של השופר עם הסבר קצר בצידה.
על חברי הקבוצה יהיה לדון בשאלות:

א. האם גם אצלכם עלו רגשות דומים לאלו המתוארים בתמונה?

ב. מה הקשר בין משמעות זו של קול השופר לבין ראש השנה? (אם בכלל יש קשר)

בכדי שכלל תלמידי הכיתה יחשפו לשלל התמונות והפרשנויות מומלץ לבחור באחת משתי האופציות הבאות:

אופציה א': להעביר את התמונות בין כל הקבוצות - כך שהתלמידים ייחשפו מגוון הקולות.
אופציה ב': לבקש מהתלמידים להציג את מה שהם ראו בתמונה ואת מה שנאמר אצלם בקבוצה בעקבות התמונה ליתר החברים בכיתה.

יש שתיארו את קול השופר כקול של אדם שבוכה.

כך מספר המדרש על שרה, שכאשר שמעה על עקדת יצחק, בידי אברהם, החלה בוכה ומייללת. ובתיאור זה אומר המדרש שנשמע קולה כמו קולו של השופר.

יש שתיארו את קול השופר כקול מלא שמחה וצהלה. ואכן, בתנ"ך אנו מוצאים פעמים רבות שהשתמשו בתקיעת השופר כחלק מנגינת שמחה. כמו שלמשל מתואר בספר עזרא (פרק ג') שלאחר שייסדו הבונים את בית המקדש (השני) החלה שמחה גדולה וקול תרועה.

יש שתיארו את קול השופר כקול מפחיד ומרעיד.

כך למשל, הנביא עמוס, כתב בספרו: "אם ייתקע שופר בעיר- ועם לא יחרדו (יפחדו)?"

(עמוס, ג', ו)

יש שתיארו את קול השופר כקול שמכריז על המלכה של אלוהים.

בדומה לתרועת החצוצרה שנשמעת בשעת המלכת מלך, או בשעה שנכנס אדם חשוב, כך גם יכול קול השופר להוות כרוז להמלכתו של אלוהים.

יש שתיארו את קול השופר כקול אזהרה, בדומה לאזהרה המושמעת בימינו בשעת מלחמה או בשעת סכנה.

ואכן, בספר במדבר, כאשר הי מצווה את משה ובני ישראל להכין חצוצרות ושופר, אחד התפקידים המרכזיים שלהם, על פי הנאמר שם, הוא להודיע לעם בשעת חרה ורועלחמה וימדת להחריש

יש שתיארו את קול השופר כקול שנועד לעורר אותנו.

בדומה לשעון המעורר שמעיר אותנו בבוקר, לקום ליום חדש-

כך השופר נועד בכדי לעורר אותנו משגרת החיים שלנו,

ככדי שנחשוב עליהם ונבחן את מעשינו.

סיכום בין י"ט:

לסיכום החלק הזה, כדאי להקריא את הסיפור החסידי המובא בזאת, המתאר כיצד "גנב" הבעל-שם טוב ל"בעל התוקע" שלו את הדף עם הכוונות של השופר, בדי שיתקע מהלב, ויכוון את מה שהוא מרגיש באותה שעה:

תקיעת השופר וכוונת הלב

אחד מחסידיו ותלמידיו הבעל שם טוב נבחר להיות ה"בעל תוקע" (כך נקרא האדם שתוקע בשופר בתפילה בראש השנה בבית הכנסת) בראש השנה. כשהוא שמע שהוא נבחר הוא מיד החל להתכונן לקראת ראש השנה, והלך ללמוד ברצינות ובהתמדה את כל הכוונות המיוחדות שכתבו המקובלים על תקיעת השופר. הוא אף הכין לעצמו דף מיוחד עם כל הכוונות, כדי שכשהוא יתקע בשופר הוא יזכור בדיוק את הכוונות שהוא צריך להתכוון.

כשהגיע שעת התקיעות עלה החסיד רועד ומתרגש לבימה שבמרכז בית הכנסת, והצטרף לבעש"ט שכבר עמד שם. לאחר שהוציא את השופר מהנרתיק שלו, הוא הכניס את ידו לכיס שבמעיל שלו כדי להוציא משם את הפתק שרשם לעצמו כל הכוונות.

באותו רגע הלב של החסיד כמעט חדל מלפעום. ברגע הגדול בחייו, בו הוא צריך לתקוע בשופר בבית הכנסת של הבעל שם טוב, הוא עומד ואינו יודע מה לעשות! הרעד שאחז בו כשעלה לבמה, הלך והתגבר, ובכל כוחו הוא ניסה להיזכר במעט מן הכוונות שהוא כתב לעצמו. אבל בשל כל הלחץ וההתרגשות הוא לא הצליח להיזכר כלל מה הם הכוונות עליהם הוא צריך לחשוב בעת תקיעת השופר! ובנוסף לכל הצרות, הבעל שם טוב עומד לצידו ומחכה לו, הוא התחיל לחוש שפניו מאדימות מרוב בושה!

הוא לא ידע שהבעל שם טוב עצמו הוא זה שלקח לו את הפתק עם הכוונות מכיסו עוד קודם לכן. הבעש"ט שם לב כמוכן לפניו המאדימות של התלמיד וללחץ שבו הוא היה שרוי, אבל בכל זאת הוא סימן לו להזדרז ולהתחיל את התקיעות.

הבעל תוקע הבין שאין לו כל ברירה, והוא יהיה חייב כעת לתקוע בלי כוונות, בלי כל הסודות החשובים של המקובלים. רק כך לבדו- לתקוע כמו כל יהודי פשוט שהיה ניגש באותה שעה אל בימת בית הכנסת, אוחז השופר בידו ומריע בקול תרועה גדולה.

לאחר שתקע, הסביר לו הבעל-שם טוב את כל מה שקרה. ואמר לו: דע לך, שתקיעות מעין אלו לא נשמעו בכל העולם עד היום הזה! כי אלו לא היו תקיעות שיצאו מן הפה ולחוץ, אלא תקיעות שבקעו מתוך תוככי ליבך, מתוך המקום הכי אנושי והכי פשוט שיכול להיות לאדם. ודווקא תקיעות כאלו אוהב הקדוש ברוך הוא.

למורה: הכוונות עליהן מדובר בסיפור הן סדר מסוים ודי קבוע של התכוונות תוך כדי התקיעה (וכך מובן חששו של הבעל"ט ממכניות וחוסר ספונטניות)

לקריאה נוספת ניתן לראות כאן: <http://www.otniel.org/show.asp?id=29481>

קריאה יחפה:

- מדוע הבעל-שם-טוב לקח ל"בעל תוקע" את הכוונות שהוא כתב?
- הסבירו במילים שלכם מדוע דווקא התקיעות שיצאו מלבו של "בעל התוקע" היו טובות יותר מהכוונות שהוא כתב על הדף?

רלוונטי:

- איזה סוג של מחשבות ורגשות "צריכים" להיות לנו בזמן שמיעת השופר?
- על פי הסיפור, האם ישנם רגשות או מחשבות "מסוימים" ש"צריך להרגיש"? האם ישנם מחשבות או רגשות שאינם "נכונים" למעמד?
- על מה אני בד"כ חושב בשעת תקיעת שופר? האם זו מחשבה קבועה?

בשלב זה, לאחר שהתלמידים נחשפו למגוון הרחב של הפרשנויות האפשריות למשמעותו של קול השופר, מומלץ להשמיע להם בשנית את קול השופר, ולבקש מהם שוב לתאר מה עורר בהם קול השופר.

בעקבות הסיפור או במקומו ניתן לצפות עם התלמידים גם בקטע מתוך "קשת בענן" בפרק "יום תרועה" בו מוצג סיפור חסידי נוסף המבטא רעיון דומה לסיפור שהובא לעיל (מהדקה השמינית

ואילך): http://www.youtube.com/watch?v=vDwW4_sfqiw

חלק שני: מקורותיו של השופר, מנהגו והדרך בה מכינים אותו:

בתנ"ך מוזכר השופר לצד כלים מוסיקליים שונים כמו חצוצרות, נבל, כינור ועוד שהיו ככל הנראים כלי נגינה נפוצים באותם ימים. אך השופר הוא המוזכר ביותר ביניהם, וכמו שראינו בחלק הראשון של היחידה, נעשו בו מגוון שימושים.

הצעות לפתרון

מהו השופר? ממה הוא עשוי? ממה מכינים אותו וכיצד?

השופר הוא כלי נשיפה אותו מייצרים מקרן של חיה (טהורה).

הסתכלו בתמונות שלפניכם ונסו לגלות, מהקרניים של איזו חיה מכינים את השופר שאנו תוקעים בו היום?

אנטילופה

יעל

שור

ראם

כבש

באפלו

התשובה לשאלה זו נמצאת בדברי המשנה במסכת ראש השנה :

"כל השופרות כשרין חוץ משל פרה, מפני שהוא קרן.

שופר של ראש השנה של יעל* פשוט..."

(מסכת ראש השנה, פרק ג', משניות ב-ג)

*יעל - כבש זכר, בשפת התורה נקרא גם

התאימו בין השלבים לבין התמונות :
א. מוצאים כבש זכר (יעל).

ב. מסירים את הקרניים מעל ראשו.

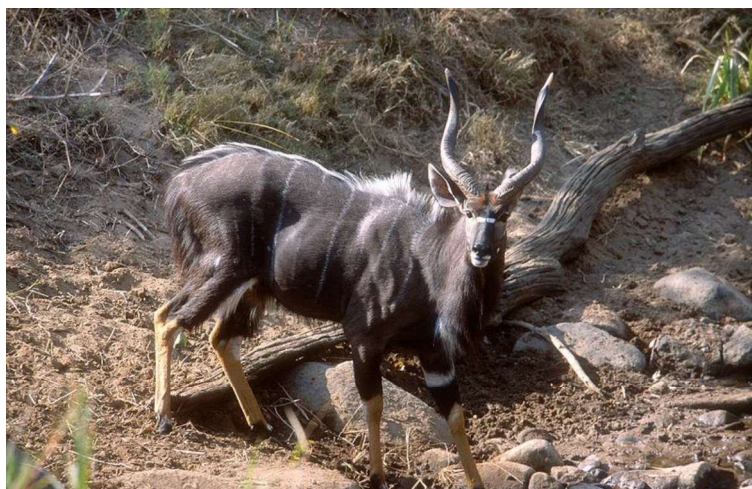

ג. מוצאים את החלק הפנימי של הקרן, ומנקים אותה מבפנים,
ופותחים פתח בקצה הצר שלה (כדי שאוויר יוכל לעבור מצד לצד).

ד. מיישרים מעט את השופר, משייפים אותו ומחליקים אותו.

מלבד השופר של היעל (כבש זכר) במסורת יהודי תימן (אשר ככל הנראה לפני מאות בשנים הייתה נפוצה בקהילות נוספות בעם ישראל) נוהגים לתקוע בשופר של "קודו" סוג של אנטילופה:

העשרה למורה:

"השופר התימני" ככל הנראה התגלגל בשך מאות בשנים במסורת יהודי ספר (ופורטוגל), אשר כל הנראה החלה כאשר לא השיגו בני הקהילות השונות אלא את השופר הזה. בדומה לכך אנו מוצאים תיאורים בקהילות שונות באשכנז (גרמניה) בהם תקעו בראש השנה בשופר העשוי מקרן של עז. ההיתר לתקוע בשופרות אלו בראש השנה מסתמך על דברי המשנה שהובאה לעיל לפיה כל השופרות כשרים. וכך גם ההקפדה על התקיעה דווקא בשופר של יעל (כבש זכר) אף היא על פי אותה משנה. מכאן אנו יכולים ללמוד על חשיבותה של המשנה בקביעת מסורת ישראל במשך הדורות. לקריאה נוספת על המחלוקת בדבר תקיעה ב"שופר התימני" ניתן לקראו במאמר הבא:

<http://www.biu.ac.il/jh/parasha/netzabim/zibo.html>

סיכום פני"ט:

כסיכום חלק זה ניתן להראות לתלמידים את הסרטון הבא, המתאר כיצד מכינים שופרות:

<http://www.youtube.com/watch?v=LUnbT5hobPg>

חלק שלישי: השופר וראש השנה:

המקור מן התורה שממנו למדים על תקיעת שופר בראש השנה הוא:

"ובחודש השביעי באחד לחודש

מקרא קדש יהיה לכם

כל מלאכת עבודה לא תעשו

יום תרועה יהיה לכם".

קריאה יחפה:

מה פירוש הביטוי "יום תרועה" לדעתכם?

על איזה חג מדובר? איזה חג מתאים להיות יום תרועה?

כיצד קשורה התקיעה בשופר לחג זה דווקא? (התייחסו למשמעויות השונות של השופר

שנזכרו קודם לכן)

ה'דצת:

עפ"י חז"ל ישנה מצווה לשמוע מאה (!) תקיעות שופר במהלך חג ראש השנה.

מדוע כ"כ הרבה לדעתכם?

למורה: רבים נוטים לייחס את מצוות השופר ליום הכיפורים כשעיקר השימוש בו נעשה בראש השנה דווקא וחשוב ללמד את הקשר הזה. במקור זה לא מוזכר במפורש שיש לתקוע בשופר כלשהו, ובוודאי שלא מפורט שחייבים לתקוע בשופר של יעל. אך, כך התקבל בפירוש פסוק זה במסורת ישראל.

אחת התשובות לשאלת הקשר בין החג למצוות התקיעה מופיעה בדבריו של הרמב"ם (רבי משה בן מימון):

"... תקיעת שופר בראש השנה... רמז יש בו: עורו ישנים משנתכם ונרדמים

הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם".

(הלכות תשובה לרמב"ם, פרק ג', הלכה ז')

מהי מטרת קול השופר על פי דברי הרמב"ם?

קראו את הסיפור שלפניכם וחשבו כיצד הוא מתקשר לדבריו של הרמב"ם ולתקיעת השופר בראש השנה?

החצוצרה אינה מכבה את השריפה!

בימים עָכְרוּ, רוב הבתים היו בנויים מעץ. מכוניות כיבוי עדין לא היו בנמצא, ולכן כאשר פרצה שריפה, אפילו הקטנה ביותר, היה הדבר כמעט תמיד מסתיים באסון.

ולכן, במרכז כל עיר היה מגדל גבוה בו ישב שומר שתפקידו היה להודיע לתושבים ולהזהירם כאשר פורצת שריפה. כאשר פרצה שריפה, היה השומר תוקע בחצוצרה וכל בני העיר כשהיו שומעים את ההתרעה היו מפסיקים את כל עיסוקיהם. כולם היו מסתדרים בשורה ארוכה: קצה אחד של השורה הגיע עד למקור המים - נחל או באר. את המים היו מעבירים בדליים מיד ליד עד לקצה השורה השני - מקור האש.

פעם, בא לבקר בעיר בחור צעיר מכפר מרוחק. לפתע נשמעה תרועת החצוצרה. כאשר שאל מה קרה, הסבירו לו שכאשר פורצת שריפה תוקעים בחצוצרה, ומיד השריפה נכבית.

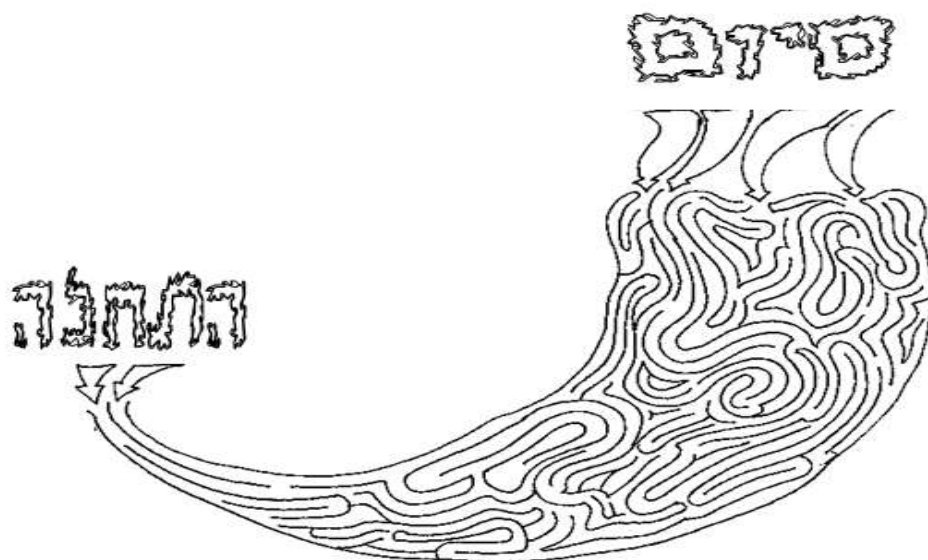
הדבר מצא חן בעיני הבחור, וכאשר חזר לכפרו הוא אסף את כל התושבים והכריז: "מעכשיו אין צורך לחשוש משריפות, עקבו אחרי וראו כמה מהר אני מכבה שריפה". מיד קם הצית את אחד הגגות העשויים קש. האש התלקחה במהירות, והבחור לקח חצוצרה ותקע בה. אולם - האש לא נשמעה לו והמשיכה לעבור מגג לגג ומכית לבית.

"שוטה שכמותך", צעקו עליו האנשים. "האם אינך מבין שהחצוצרה איננה מכבה את השריפה? זהו רק קול שנועד להזעיק - לאסוף את כולם למהר ולכבות את השריפה".

קריאה יחפה:

- על פי סיפור זה, מה תפקידו של השופר?
- האם לשופר עצמו יש "כוח" או שתפקידו הוא לקרוא לנו?
- מה קול השופר מזכיר לכם? כתבו את הכוונות, את בקשות-הלב הכמוסות שלכם שהייתם רוצים שיתעוררו בכם בראש השנה:

מצאו את הדרך שלכם בתוך הקולות הרבים של השופר:

סיכום-

ראינו על פי דבריו של הרמב"ם שאחד התפקידים של השופר הוא לעורר אותנו כדי שנבחן את ההתנהגות של עצמנו לקראת סופה של השנה החולפת ופתיחתה של שנה חדשה. זהו אם כן, הזמן, לערוך חשבון נפש ולבחון כיצד אנו מתנהגים וכיצד היינו רוצים להתנהג.

לפניכם שאלון "רצוי / מצוי". סמנו היכן אתם עומדים בסופה של שנה זו (מצוי) והיכן תרצו להיות בסופה של השנה הבאה (רצוי):

מצוי: 5 4 3 2 1	מצוי: 5 4 3 2 1	א. ההשקעה שלי בלימודים
רצוי: 5 4 3 2 1	מצוי: 5 4 3 2 1	ב. ההתנהגות שלי כלפי חברי
רצוי: 5 4 3 2 1	מצוי: 5 4 3 2 1	ג. ניצול הזמן הפנוי שלי
רצוי: 5 4 3 2 1	מצוי: 5 4 3 2 1	ד. היחס שלי להוריי
רצוי: 5 4 3 2 1	מצוי: 5 4 3 2 1	ה. ההשקעה שלי בתחביבים
רצוי: 5 4 3 2 1	מצוי: 5 4 3 2 1	ו. הקשר שלי עם אחיי

הצעה לפרויקט:

האם יש פער בין הרצוי לבין המצוי?

אם כן, חשבו כיצד אתם יכולים לצמצם אותו...

1. רשמו 2 תכונות חיוביות שלכם, וכיצד אתם מנצלים אותן באופן משמעותי:

2. רשמו תכונה אחת שהייתם רוצים לשפר עם המעבר מהשנה החולפת לשנה שבפתח:

3. מאורע שקרה בשנה החולפת שלא ארצה שיחזור על עצמו?

4. דבר אחד שהיית רוצה להשיג בשנה הבאה, ומה הדרכים שיובילו אותך אליו:

5. מה החלום שלך? ומה את/ה עושה כדי להגשימו?

הוסף/י נקודה משל עצמך אותה היית רוצה לבדוק במסגרת חשבון הנפש:
